

Esa Iivonen
27.3.2015

Johdatus lapsen oikeuksien sopimukseen

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

Lasten ihmisoikeuksien kehittyminen (1)

- Maailman työjärjestön ILO:n yleissopimukset, lapsityövoiman käytön rajoitukset (1919)
- Kansainliiton lapsen oikeuksien julistus (ns. Geneven lapsen oikeuksien julistus, 1924)
- YK:n perustaminen (1945)
- YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948)
- YK:n lapsen oikeuksien julistus (1959)

Lasten ihmisoikeuksien kehittyminen (2)

- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus (1966)
- Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus (1966)
- YK:n kansainvälinen lapsen vuosi (1979)
- **YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1989)**
- **Lapsen oikeuksien sopimuksen valinnaiset pöytäkirjat (1. ja 2. vuonna 2000 & 3. vuonna 2011)**

YK:n lapsen oikeuksien sopimus

- **Yleissopimus lapsen oikeuksista** hyväksyttiin pitkän valmistelun jälkeen YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989.
- Lapsen oikeuksien sopimus on kansainvälinen ihmisoikeussopimus.
- HUOM! Oikeudellisesti velvoittavaa *lapsen oikeuksien sopimusta ei pidä sekoittaa* ohjelmallisuonteiseen ja yleissopimusta huomattavasti suppeampaan YK:n lapsen oikeuksien julistukseen (1959).

Lapsen oikeuksien sopimus oikeudellisesti velvoittava ihmisoikeussopimus (1)

- Lapsen oikeuksien sopimukseen on koottu **lapsen keskeiset ihmisoikeudet**.
- Lapsen oikeuksien sopimus **sitoo oikeudellisesti** sopimuksen hyväksyneitä valtioita (sopimusvaltioita).
- Sopimusvaltiot sitoutuvat **kunnioittamaan ja edistämään** lapsen oikeuksien sopimuksessa määriteltyjä lapsen oikeuksia.

Lapsen oikeuksien sopimus oikeudellisesti velvoittava ihmisoikeussopimus (2)

Jokaisen sopimusvaltion – kuten Suomen - ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin

- lainsäädännöllisiin,
- hallinnollisiin ja
- muihin toimiin

lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi (4 artikla)

Valtion ja kuntien turvattava lapsen oikeuksien sopimuksen toteutuminen

- Lapsen oikeuksien sopimus on velvoittava ihmisoikeussopimus.
- Suomen perustuslain 22 § :
Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Lapsen oikeuksien sopimus Suomessa voimassa vuodesta 1991 lähtien

- Lapsen oikeuksien sopimus tuli **Suomessa voimaan vuonna 1991.**
- Lapsen oikeuksien sopimus on **osa Suomen oikeusjärjestystä** ja se on Suomessa lakina voimassa.
- Suomi ei ole tehnyt lapsen oikeuksien sopimukseen varaumia, joten **sopimuksen kaikki määräykset ovat Suomea velvoittavia.**

Lapsen oikeuksien sopimus turvaa oikeuksien minimitason

- Lapsen oikeuksien sopimus **turvaa lapsen oikeuksien minimitason.**
- Sopimus ei vaikuta kansallisen lainsäädännön tai muiden ihmisoikeussopimusten määräyksiin, jotka edistävät lapsen oikeuksien sopimusta paremmin lapsen oikeuksien toteutumista (41 artikla).

Lapsen oikeuksien sopimus sisältää johdanto-osan ja kolme osaa, joissa yhteensä 54 artiklaa (1)

- **Johdanto-osa** valottaa lapsen oikeuksien sopimuksen taustaa ja tarkoitusta.
- **Ensimmäinen osa** (artiklat 1-41) on **lapsen oikeuksien sopimuksen ydin**, sillä siinä **määritellään sisällöllisesti** sopimuksella tunnustetut lapsen oikeudet.

Lapsen oikeuksien sopimus sisältää johdanto-osan ja kolme osaa, joissa yhteensä 54 artiklaa (2)

- **Toinen osa** (artiklat 42-45) sisältää määräykset YK:n lapsen oikeuksien komiteasta ja sen tehtävistä ja menettelytavoista sekä sopimusvaltioiden raportointivelvollisuudesta.
- Toinen osa sisältää myös määräyksen, että sopimusvaltio sitoutuu saattamaan yleissopimuksen periaatteet ja määräykset sekä aikuisten että lasten tietoon (42 artikla).
- **Kolmas osa** (artiklat 46-54) käsittelee sopimukseen liittymistä ja siitä irtisanoutumista, sopimuksen voimaantuloa ja sopimuksen muuttamista.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattujen oikeuksien ryhmittely (1)

- Lapsen määritelmä
 - Lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä
- Sopimuksen yleiset periaatteet
- Kansalaisyhteiskunta ja perusvapaudet
- Perheympäristö ja sijaishuolto
- Perusterveydenhuolto ja sosiaaliturva
- Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta

Lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattujen oikeuksien ryhmittely (2)

- Erityiset turvaamistoimenpiteet
 - poikkeusoloissa elävät lapset
 - lapset rikosprosessissa
 - hyväksikäytön kohteeksi joutuneet lapset ja heidän toipumisensa edistäminen
 - vähemmistöön tai alkuperäiskansaansa kuuluvat lapset

Yleisperiaatteet tulee ottaa huomioon kaikkien sopimuskohtien tulkinnassa

Syrjimättömyys: Yleissopimuksessa turvatut oikeudet koskevat kaikkia lapsia (sopimuksen 2. artikla).

Lapsen edun ensisijaisuus: Lapsia koskevissa toimissa on otettava huomioon ensisijaisesti lapsen etu (3. artikla).

Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6. artikla)

Lapsen näkemysten kunnioittaminen (lapsen osallisuus): Lapsen on saatava vapaasti ilmaista näkemyksensä. Näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (12. artikla).

Lapsen etu: Lapsen oikeuksien toteutumisen ja lapsen kehityksen varmistaminen

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14:

- **Lapsen edun käsitteellä** on tarkoitus varmistaa sekä
 - kaikkien lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien täysimääräinen ja tehokas nauttiminen että
 - lapsen kokonaisvaltainen kehitys.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit:

http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/komitean_yleiskommentit

Lapsen etu tulee arvioida ja ottaa ensisijaisesti huomioon

- **Lapsen etu tulee arvioida ja ottaa ensisijaisesti huomioon päätöksenteossa, kun tehdään yhtä lasta, lapsiryhmää tai yleisesti lapsia koskevia päätöksiä.**
- Jos lainsäädännös voidaan tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla, tulee **valita sellainen tulkinta, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua.**
- **Lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet ovat lähtökohtana tulkinnalle.**

Lapsen etu ja syrjäntäkielto (2 art.)

- **Syrjäntäkielto** ei ole vain passiivinen velvollisuus, joka kieltää kaikenlaisen syrjäntän, vaan se edellyttää **myös ennakoivia toimenpiteitä** sen takaamiseksi, että kaikilla lapsilla on **todellisuudessa yhtäläiset mahdollisuudet** nauttia oikeuksistaan.
- Tämä voi edellyttää **aktiivisia toimenpiteitä** sellaisten tilanteiden korjaamiseksi, joissa esiintyy eriarvoisuutta.

Lapsen etu ja oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 art.)

- Luotava ympäristö, joka kunnioittaa ihmisarvoa ja **takaa kunkin lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen.**
- Lapsen etua arvioitaessa ja määritettäessä on taattava, että lapsen oikeutta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen **kunnioitetaan täysimääräisesti.**

Lapsen etu ja oikeus tulla kuulluksi (12 art.)

- Lapsen etua arvioitaessa on kunnioitettava **lapsen oikeutta vapaasti ilmaista näkemyksensä** kaikissa lasta koskevissa asioissa ja saada nämä **näkemykset otetuksi asianmukaisesti huomioon**.
- **Lapsen etu ja lapsen oikeus tulla kuulluksi täydentävät toisiaan.** Lapsen näkemykset tulle kuulla ja ottaa huomioon kaikissa heitä koskevissa asioissa, myös lapsen edun arvioinnissa.
- LOS:n 3. artiklan 1. kohtaa ei voida soveltaa oikein, jos 12. artiklan vaatimukset eivät täyty.

Kansalaisoikeudet ja perusvapaudet (1)

- Lapsen oikeus **rekisteröintiin** sekä lapsen oikeus **nimeen, kansalaisuuteen** ja lapsen **oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan** (7. artikla)
- Lapsen oikeus **henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa säilyttämiseen** (8. artikla)
- Lapsen **oikeus mielipiteen ilmaisuun**, oikeus sisältää vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia (13. artikla)

Kansalaisoikeudet ja perusvapaudet (2)

- Lapsen **ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden** kunnioittaminen (14. artikla)
- Lapsen **yhdistymis- ja kokoontumisvapaus** (15. artikla)
- Lapsen **oikeus yksityisyyden, perheen, kodin ja kirjeenvaihdon suojaan** (16. artikla)
- Lapsen **oikeus tiedonsaantiin joukkotiedotusvälineiden välityksellä** (17. artikla)
- Lapsen **kidutuksen tai muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kielto** (37. artiklan a-kohta)

Perheympäristöä ja sijaishuoltoa koskevat oikeudet (1)

- Valtion on **kunnioitettava vanhempien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia** tarjota lapselle asianmukaista ohjausta ja neuvoa yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi (5. artikla)
- **Vanhempien yhteinen vastuu** lapsen kasvusta ja kehityksestä (18. artikla)
- **Lapsen ja hänen vanhempiensa tahdonvastaisen erottamisen kieltö** ja tahdonvastaisen erottamisen edellytykset (9. artikla)
- **Lapsen ja hänen vanhempiensa jälleenyhdistäminen** tilanteessa, jossa lapsi ja hänen vanhempansa ovat eri valtioissa (10. artikla)

Perheympäristöä ja sijaishuoltoa koskevat oikeudet (2)

- Lasten **laittomien maastakuljetusten ja palauttamatta jättämisten** ehkäiseminen (11. artikla)
- Lapsen **elatusmaksujen** saannin turvaaminen (27. artiklan 4. kappale)
- **Perheen turvaa vailla olevan lapsen oikeus** erityiseen suojeluun ja tukeen (20. artikla)
- **Adoptiota** koskevat edellytykset, adoptiossa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (21. artikla)

Perheympäristöä ja sijaishuoltoa koskevat oikeudet (3)

- **Sijaishuoltoon sijoitetun lapsen oikeus** ajoittain tarkistaa hänelle annettu hoito/huolto ja sen olosuhteet (25. artikla)
- Velvollisuus **suojella lasta kaikenlaiselta väkivallalta**, vahingoittamiselta, pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä (19. artikla)
- Velvollisuus **edistää** laiminlyönnin, hyväksikäytön, pahoinpitelyn, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun uhriksi joutuneen **lapsen toipumista** ja yhteiskunnallista sopeutumista (39. artikla)

Terveydenhuolto ja sosiaaliturvaa koskevat oikeudet (1)

- **Vammaisen lapsen** erityiset oikeudet (23. artikla)
- Lapsen oikeus nauttia **parhaasta mahdollisesta terveydentilasta** sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitettuista palveluista (24. artikla)

Terveydenhuolto ja sosiaaliturvaa koskevat oikeudet (2)

- Lapsen oikeus nauttia **sosiaaliturvasta** (26. artikla)
- Työssäkäyvien vanhempien oikeus hyödyntää **lastenhoitopalveluita**(18. artiklan 3. kappale)
- Lapsen **oikeus riittävään elintasoon**, vanhempien ensisijainen vastuu turvata lapsen kehityksen kannalta välttämättömät elinolosuhteet sekä sopimusvaltion velvollisuus tukea vanhempia (27. artikla)

Koulutusta, vapaa-aikaa ja kulttuuritoimintaa koskevat oikeudet

- Lapsen **oikeus saada koulutusta** ja koulutusta koskevat oikeudet (28. artikla)
- Lapsen **koulutuksen päämäärät** (29. artikla)
- Lapsen **oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, leikkimiseen, virkistystoimintaan sekä oikeus osallistua kulttuurielämään ja taiteisiin** (31. artikla)

Erityiset toimet lapsen oikeuksien turvaamiseksi (1)

Poikkeusoloissa elävät lapset:

- **Pakolaislapsen** oikeus suojeluun ja humanitaariseen apuun (22. artikla)
- Lasten suojeleminen **aseellisissa selkkauksissa** (38. artikla)

Erityiset toimet lapsen oikeuksien turvaamiseksi (2)

Lapset rikosprosessissa:

- Lapsen oikeudet **esitutkinnassa ja rikosprosessissa** (40. artikla)
- Lapsen **laittoman tai mielivaltaisen vapaudenriiston kieltö**, pidätetyn, vangitun tai muun **vapaudenriiston kohteeksi joutuneen lapsen oikeudet** (37. artiklan b-d-kohdat)
- **Kielto langettaa kuolemanrangaistusta** ja elinkautista vapausrangaistusta ilman vapautumismahdollisuutta alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta (37. artiklan a-kohta)

Erityiset toimet lapsen oikeuksien turvaamiseksi (3)

Hyväksikäytön kohteeksi joutuneet lapset ja heidän toipumisensa ja sosiaalisen sopeutumisensa edistäminen (1):

- Lapsen oikeus tulla **suojelluksi taloudelliselta hyväksikäytöltä ja haitalliselta työnteolta** (32. artikla)
- Sopimusvaltion velvollisuus suojella lapsia **huumausaineilta** (33. artikla)
- Sopimusvaltion velvollisuus **suojella lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön** eri muodoilta (34. artikla)

Erityiset toimet lapsen oikeuksien turvaamiseksi (4)

Hyväksikäytön kohteeksi joutuneet lapset ja heidän toipumisensa ja sosiaalisen sopeutumisensa edistäminen (2):

- Sopimusvaltion velvollisuus toimia **lasten ryöstämisen, myynnin ja kaappaamisen estämiseksi** (35. artikla)
- **Kaltoinkohdelluksi tulleen lapsen** ruumiillisen ja henkisen **toipumisen** sekä yhteiskunnallisen sopeutumisen **edistäminen** (39. artikla)

Erityiset toimet lapsen oikeuksien turvaamiseksi (5)

Vähemmistöön tai alkuperäiskansaansa kuuluvat lapset:

- Etniseen, uskonnolliseen tai kielelliseen **vähemmistöön** tai **alkuperäiskansaansa kuuluvan lapsen oikeus** saada nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään (30. artikla)

Lapsen oikeuksien sopimusta täydennetty kolmella valinnaisella pöytäkirjalla

- Pöytäkirja **lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin** (2000)
 - Suomessa voimaan toukokuussa 2002
- Pöytäkirja **lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta** (2000)
 - Suomessa voimaan heinäkuussa 2012
- Pöytäkirja **valitusmenettelystä** (2011)
 - Suomi on allekirjoittanut pöytäkirjan, mutta ei ole vielä sitä ratifioinut (= saattanut kansallisesti voimaan).

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvoo lapsen oikeuksien komitea (1)

- Jokaisen sopimusvaltion on **raportoitava YK:n lapsen oikeuksien komitealle viiden vuoden välein** niistä toimenpiteistä, joilla lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattuja oikeuksia on pantu täytäntöön, ja lapsen oikeuksissa tapahtuneesta edistymisestä.
- **Suomi on antanut määräaikaisraporttinsa** lapsen oikeuksien komitealle lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattujen oikeuksien täytäntöönpanosta vuosina 1994, 1998, 2003 ja 2008.
- Suomen tulee antaa seuraava, 5. ja 6. yhdistetty raportti v 2017.

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvoo lapsen oikeuksien komitea (2)

- Suomessa määräaikaisraportin valmistelusta vastaa **ulkoasiainministeriö**, joka kuulee muita ministeriöitä ja eri viranomaisia sekä kansalaisjärjestöjä valmistellessaan raporttia.
- Käsiteltävään määräaikaisraportin lapsen oikeuksien **komitea antaa sopimusvaltiota koskevat päätelmät ja suositukset.**
- Lapsen oikeuksien komitea on antanut Suomea koskevat päätelmät ja suositukset 1996, 2000, 2005 ja 2011.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit

- Lapsen oikeuksien komitea julkaisee **yleiskommentteja** lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon tueksi.
- Yleiskommentit ovat lapsen oikeuksien **sopimuksen periaatteiden ja määräysten tulkintaohjeita.**
- Komitean yleiskommentit:
http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet/komitean_yleiskommentit